

UGONJWA WA UKURUTU/UPELE WA MIFUGO NA BINADAMU (MANGE)

Na Augustino Chengula

Mange ('menji') ni ugonjwa wa ngozi wa kuambukizwa wenyе dalili kuu zifuatazo: ngozi kuwa ngumu yenye magaga, ngozi kuwasha sana na kupotea kwa nywele/au manyoya unaosababishwa na wadudu wadogo sana wanaoingia na kukaa ndani ya ngozi. Ugonjwa huu umekuwa ukijulikana kwa majina tofauti tofauti, '*la gale*' (Kifaransa), *Muwasho au Ukurutu/Upele*. Wadudu hawa wanajulikana kama kwa umojakitaalamu kama "*mange mites*", lakini kuna aina tofauti zinazosababisha ugonjwa huu kulinga na aina ya mfugo mdudu alipo. Kimsingi kuna aina karibu 50 ya wadudu hawa waliogawanywa kwenye familia 16 wanaosabisha ugonjwa wa menji kwa mifugo. Hii ina maana kuwa aina zaidi ya moja inaweza kushambulia aina moja ya mfugo mfano ng'ombe au mbuzi. Mwanadamu pia anaweza kuupata ugonjwa huu na ipo aina moja ya menji inayoweza kumshambulia mwanadamu inayoitwa kitaalamu *Sarcoptes scabiei*.

Wanyama wanaoweza kupata ugonjwa wa ukurutu

Ugonjwa wa ukurutu unaweza kuwapata wanyama wafugwao na binadamu, lakini hata wanyama pori. Wanyama wafugwao wanaoweza kupata ugonjwa huu ni ng'ombe, mbuzi, kondoo, farasi, nguruwe, mbwa na paka.

Aina za ugonjwa wa ukurutu

Zipo aina nyingi za ugonjwa huu kwa mifugo kulingana na aina ya mdudu anayeshambulia mnyama. Aina zenyewe ni kama ifuatvyo

Ukurutu Sakoptiki (Sarcoptic Mange au Scabies): Aina hii ya ukurutu huenea haraka sana kwa njia ya mgusano kati ya mnyama na mnyama. Inachukua takiribani dakika 30 kupata maambukizi tangu mnyama asiye na ugonjwa agusane na mwenye ugonjwa. Wanyama wanaonyesha huambukiza haraka sana watoto wakati wa kunyonyesha. Pia wanyama hupata maambuki toka sehemu wanyo lala, wakati wa kunywa maji au sehemu yejote ile inayowakusanya wanyama pamoja na kuwafanya wagusane. Aina hii inaweza kumpata pia **mwanadamu** toka kwa mifugo iliyotajwa hapo juu. Kutoka kwa mwanadamu kwenda kwa mwanadamu mwингine ni kwa njia ya kusana, kushirikiana mavazi, na mataulo. Mlipuko hutokea hasa kwa watu

walioko magereza, hospitali na huduma za kliniki. Dalili kwa mwanadamu ni pamoja na vijiupele na kuwashwa sana hasa usiku maeneo tofauti tofauti ya mwili.

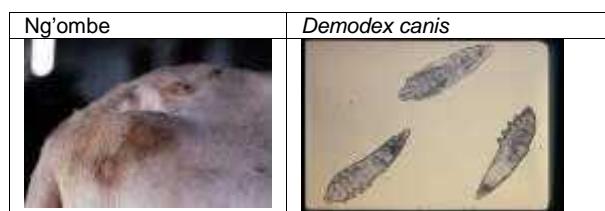

Ng'ombe	Sakoptiki kwa nguruwe	Sakoptiki kwa Mbwa	Sakoptiki kwa binadamu

Mdudu wa ugonjwa (*S. scabiei var bovis*) na dalili ya ugonjwa kwa ndama (kulia) Madhara kwenye ngozi Ya ngurue Madhara ya ugonjwa-uso, mbavuni wa mbwa Miguu yenye ugonjwa

Majeraha ya ugonjwa huanzia kichwani, shingoni, miguu ya mbele (mabegani) na kisha mwili mzima na kuwasha kwa kiasi kikubwa. Ngozi huwa ngumu, huvimba na kutengeneza mikunjo mikubwa. Ndani ya wiki sita mwili wote huwa umeathirika na majeraha. Hii ni aina pekee yenye madhara makubwa kwa nguruwe na huletwa na nguruwe wapya walionunuliwa toka shamba lenye ugonjwa.

Ukurutu Demodektiki (Demodectic Mange): Wadudu wa aina hii ya ukurutu hupendelea kuishi kwenye vijishimo vy vinyweleo na matezi ya ngozi aina ya sebashiasi (*sebaceous glands*). Muonekano wa wadudu wa ukurutu wa aina hii ni kama kipande cha sigara ('cigar-shaped'). Dalili zake ni viuvimbe visivyowasha maeneo ya usoni, shingoni, mabegani, na pande za ubavuni na mgongoni. Viuvimbe huwa na ute mzito wenye rangi ya kijivu na unaweza kuwakuta wadudu kwenye huo ute.

Ngozi ya ng'ombe yenye ugonjwa	Muonekano wa vipande vya sigara
--------------------------------	---------------------------------

Ukurutu Soroptiki (Psoroptic Mange):

Aina ya ukurutu	Aina ya mldudu wa menji kwa					Mbwa na paka	Dalili zake
	Ng'ombe	Mbuzi	Kondoo	Nguruwe	Farasi		
Menji ya Sakoptiki	<i>Sarcoptes scabiei var bovis</i>	<i>Sarcoptes scabiei var caprae</i>	<i>Sarcoptes scabiei var ovis</i>	<i>Sarcoptes scabiei var suis</i>	<i>Sarcoptes scabiei var equi</i>	<i>Sarcoptes scabiei var canis</i>	Ngozi huwa ngumu, huvimba, mikunjo na huwasha.
Menji ya Demodektiki	<i>Demodex bovis</i>	<i>Demodex caprae</i>	<i>Demodex ovis</i>	<i>Demodex suis</i>	<i>Demodex equi; D. caballii</i>	<i>Demodex canis, D. cati</i>	Viuvimbe maeneo ya usoni, shingoni, mgongoni, mabegani
Menji ya Soroptiki	<i>Psoroptes ovis</i>	<i>Psoroptes cuniculi</i>	<i>Psoroptes ovis</i>		<i>Psoroptes equi</i>		
Menji ya Koriopktiki							

Utambuzi

Kwangua sehemu ya ngozi iliyoathirika hadi upate unga wenye damudamu au majimaji ili kuwafikia wadudu wa ugonjwa maana hukaa ndani kwa ajili ya kupata chakula. Kisha changanya na 10% ya Potasiu hydroxide (KOH) kwa ajili ya kulainisha unga wa ngozi kwa muda wa dakika 10 hivi. Angalia kwenye darubini kuwaona na kutofautisha aina ya wadudu.

Matibabu

Kwa mifugo: Ogesha mifugo (acaricides) kwa kufuata utaratibu uliopendekezwa na watengeneza dawa, Watibu mbwa kwa kutumia Ivomeki (Ivermectin) au dawa nyingine za kuuwa wadudu unaweza kutumia kupaka maeneo yaliyo athirika.

Binadamu: Unaweza kupaka dawa ya josho maeneo yaliyo athirika (kuwa makini usimeze dawa), na tumia krimu kupaka maeneo yaliyo athirika (5% permethrin, 1% lindane, 0.05% malathion, 10 % crotamiton na 25% benzyl benzoate). Pia dawa ya kumeza ya Ivomeki (Ivermectin 200 µg/kg).